

АНОТАЦИИ НА НАУЧНИ ТРУДОВЕ

за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“

по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,

професионално направление 3.2. Психология

от гл. ас. д-р Диляна Ангелова

катедра „Социални дейности“ към Педагогически факултет

на ПУ „Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив

За участие в конкурса са представени **18** научни труда: **1** монография, **1** публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, **16** научни статии, от които **13** на български и **3** на английски език.

Използваната номерация отразява поредните номера на публикациите в списъка за участие в конкурса.

Хабилитационен труд – монография

1. Ангелова Д. 2025. Модерният облик на приятелството и отношенията с връстници в ерата на дигиталната революция “, Издателство Коала Прес, ISBN 978-619-261-083-8 Пловдив, 2025.

Монографията изследва в дълбочина приятелството и отношенията с връстници в контекста на дигиталната революция, като свързва класическите теории за близките взаимоотношения с новите форми на онлайн общуване. Актуалността на проблематиката е свързана с нарастващите колосални промени в комуникацията ни с другите, както и с ефектите от дигиталната революция, която завладя света. Целта е да се очертаят както позитивните, така и рисковите ефекти на виртуалните приятелства, особено при подрастващите, както и да се формулират въпроси за бъдещи изследвания относно ролята на електронната комуникация в процесите на свързване и общуване. Интеракциите в социалните мрежи е дотолкова разпространено, че за голяма част от хората е преобладаващ способ за запознанства и комуникация. Светът на социалните мрежи промени изцяло разбирането за думата „приятелство“. С оглед времето, в което живеем, отказът да се използват социалните мрежи може да бъде разглеждан като вид социална депривация. Осъществяването на контакти през дигиталните устройства завладява все по-голям дял от комуникацията между хората. Появяват се все повече нови

мрежи за общуване, а възрастовият обхват става все по-разширен. И въпреки положителния принос за бързото и лесно общуване, обмен и достъп до информация през социалните мрежи, в последните години темата за влиянието им върху качеството на живот заема все по-голямо и важно място. В монографията се поставя акцент върху приятелските връзки във виртуалното пространство, с опит да бъдат очертани както позитивните, така и недотам благоприятните влияния за социалното и емоционалното развитие, особено при подрастващите. Проблематиката ни насочва към необходимост от бъдещи изследвания, които да проучат ролята, която електронната комуникация играе в процесите, свързани с междуличностните отношения. Монографията включва раздели за дефиниции на приятелството, неговото развитие, разгледано през различни теоретични подходи, същността на близките взаимоотношения, връзките между приятелство, привързаност и романтични отношения, както и приятелството като източник на социална подкрепа и благополучие. Обсъждат се концепции от позитивната психология, теорията за привързаността и изследвания върху щастието и субективното благополучие, акцентирайки върху това, че стабилните приятелства подпомагат самооценката, резилианса и справянето със стрес. Монографията включва собствено проучване с представени резултати и анализ, насочени към връзката между приятелството, преживяването на близост и използването на социални медии. Данните се използват, за да се конкретизират изводи за ролята на приятелските връзки като ресурс за социална подкрепа и за възможните трансформации на тези връзки в дигиталния контекст. В заключение са очертани основните изводи, които сочат, че приятелството остава ключов фактор за благополучие и психично здраве, но дигиталната революция променя формите на свързване, изисквайки по-нюансирано разбиране за баланс между онлайн и офлайн отношения. Подчертава се нуждата от по-нататъшни изследвания върху условията, при които социалните мрежи подкрепят, вместо да подменят, автентичната близост и емпатията в отношенията с връстници.

Публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

1. Ангелова Д. 2024. Приятелство, емпатия и самооценка, Издателство Макрос, ISBN 978-954-561-621-1 Пловдив, 2024

Книгата е базирана върху дисертационен труд, свързан с проучването на връзките между приятелството, емпатията и самооценката в юношеска възраст. Разглежда се значението

на приятелството за социалното, емоционалното и когнитивното развитие през юношеството. Проследени са функциите на приятелството, влиянието върху развитието на аза, връзката с емоционалното привързване, морала, просоциалното поведение, някои от тъмните страни на приятелството, емпатията и самооценката в контекста на социалните взаимоотношения с връстници в юношеска възраст.

Представените теоретични конструкти отразяват трансформациите, които настъпват в движението от детството към юношеството. Емпиричните изследвания откриват, че приятелството е форма на социални отношения, което очертава измененията, обхващащи емоциите, когнициите, идентичността, и заедно с това по-късните форми на взаимодействие. Заедно с това емпиричните изследвания откриват, че самите приятелски отношения зависят от множество субективни феномени, между които са емпатията и самооценката.

В първа глава е представен последователен анализ на изследваните конструкти. Приятелството е разгледано в контекста на идеите на Х. Съливан, Ж. Пиаже, Е. Ериксън, Р. Стаматов, К. Тагарева, У.Буковски, Т.Берндт, У. Хартъп, Дж. Паркър, С. Ашър, К. Бегуел, М. Шмидт, У. Фурмън и др. Представени са основните разбирания за приятелството и значението на приятелството за развитието на личността.

Настоящото изследване на емпатията е основано на идеите на Хофман, Дейвис, Айзенберг, Стаматов и др. и разглежда емпатията като емоционален и когнитивен феномен. Емпатията може да се разгръща на различни равнища и да придобива различни форми – несъзнателни или пределно съзнателни, в които ситуацията на другия се преживява в хоризонта на по-големи жизнени отрязъци. Различните емпатийни отговори зависят от участието на различни механизми (Хофман, Дейвис, Стаматов). Емпатията може да придобие мотивационна сила, и да подтикне към ангажиране с конструктивни действия и към ограничаване на деструктивните действия. Емпатийната диспозиция засилва сензитивността, откритостта и разбирането на другия, което от своя страна е предпоставка за изграждането и поддържането на социалните отношения. Тези открития насочват и търсенията към проследяването на връзката между емпатия и качество на приятелските отношения и по-конкретно, как емпатията влияе върху динамиката на приятелските отношения.

При анализа на самооценката са използвани основно идеите на Сюзън Хартър. Самооценката е представена като глобален и неглобален конструкт. Като неглобален конструкт самооценката е обвързана различно с отделните области от живота на аза. Анализите на Хартър обособяват няколко области, в които се открива значението на

самооценката: академична, социална, спортна, в областта на романтичните взаимоотношения, приятелските отношения и други. Самооценката в отделните области може да е различна, което се отразява и върху регулацията на социалните отношения.

Анализът на отделните конструктори в първа глава е основан на определени теоретични изследвания, които не само концептуализират и отразяват същността на тези феномени, но и задават определени изследователски възможности.

Във втора глава е представено емпиричното изследване, което включва цели, задачи и хипотези. Представени са инструментите на изследването, както и процедурата свързана с неговото провеждане, резултати и анализ. Емпиричната част включва разработване на български версии на въпросници за качество на приятелството и самооценката, анализ на семантичната структура и психометричните им параметри, изследване на връзките между подскали за приятелство, емпатия и самооценка, както и полово-възрастови различия. Резултатите потвърждават, че високото качество на приятелските отношения е свързано с по-висока самооценка, по-развита емпатия и по-ниски нива на емоционални и поведенчески трудности, което поставя приятелството като ключов ресурс и протективен фактор в юношеството.

Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация

1. Angelova, D. 2025. Friendship in the context of positive social relationships and subjective wellbeing. Journal of Positive School Psychology, ISSN 2717-7564

Изследването анализира качеството на приятелството като ключов фактор за субективното благополучие сред български младежи на възраст 18–25 години, ситуирайки темата в рамките на позитивните социални отношения и психичното здраве. Представена е теоретична рамка за приятелството като стабилна, емоционално наситена връзка, основана на доверие, интимност, взаимна подкрепа и споделян позитивен опит, която изпълнява редица функции спрямо идентичността, социалната адаптация и емоционалната регулация.

Емпиричното изследване е корелационно и включва 131 участници, оценяващи поне една значима приятелска връзка чрез въпросника „Моето приятелство“, съставен от пет подскали: конфликт, подкрепа в конфликт, комуникация и разбиране, интимност и доверие, позитивни преживявания, както и общ индекс на качество на приятелството. Резултатите от описателната статистика показват високи средни стойности за подкрепа в конфликт и комуникация/разбиране и ниски за конфликт, което свидетелства за доминиращо позитивно възприемане на приятелствата. Корелационният анализ разкрива силни положителни връзки между общия индекс на приятелство и подкрепата в конфликт, комуникацията и разбирането, както и интимността и доверието, посочвайки тези аспекти като централни за субективно оцененото качество на връзката. Наблюдава се умерена положителна корелация между интимност и доверие и позитивни преживявания, както и положителна връзка между общото качество на приятелството и показателите за субективно благополучие, което частично потвърждава хипотезата за значимото място на позитивните, удовлетворяващи взаимодействия в преживяването на щастието.

В анализа на получените резултати се подчертава многофакторната обусловеност на качеството на приятелствата (личностни черти, комуникативни умения, контекстуални условия и др.) и се проблематизират ограничения като използването на самоотчетни методи и относителната хомогенност на извадката по възраст и образователен статус. Бъдещите препоръки включват - по-комплексни модели с включване на допълнителни психологически и социални променливи (стилове на привързаност, социална тревожност, проблеми в общуването), както и контролни скали, с цел по-задълбочено

теоретично и приложно разбиране на приятелството в контекста на позитивната психология.

2. Angelova, D. 2025. Friendship - psychological aspects. SAR Journal. Volume 8, Issue 3, Pages 288-292, ISSN 2619-9955, DOI: 10.18421/SAR83-10, September 2025.

Статията анализира приятелството като специфичен вид близки взаимоотношения, основани на реципрочност, взаимност и равнопоставеност между партньорите, отличавайки го от семейните и родителско-детските отношения. Представени са основни теоретични рамки – интерперсоналната теория на Съливан, теорията на привързаността (Боулби), теорията за социалната идентичност, психосоциалната теория на Ериксън, стадиалната концепция на Селман за развитие на приятелството и съвременни модели, изследващи ролята на ко-руминацията и половите различия в приятелските връзки. Акцентира се върху значението на приятелството за социалното учене, формирането на идентичността, развитието на социално-емоционална компетентност и психично благополучие през детството, юношеството и зрелостта. Обсъждат се функции като емоционална подкрепа, защитен ефект спрямо стреса, влияние върху самооценката, като се подчертава, че качествените приятелства са протективен фактор, а липсата им се свързва с повишен риск от тревожност, депресивни симптоми и затруднена социална адаптация.

Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

1. Ангелова, Д. 2023. Психологичното консултиране в контекста на спортната практика. В сборник: Десета международна научна конференция, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, ISSN 2534-9317, Велико Търново, с. 522-528

Докладът разглежда психологичното консултиране като ключов ресурс за подпомагане на спортистите в условията на висок стрес в съвременния спорт. Текстът анализира факторите на психично напрежение в спорта, разделени на обективни (публичност, медии, очаквания, конкуренция, травми) и субективни (свръхмотивация, страх от неуспех, неувереност, липса на умения за справяне, междуличностни конфликти). Подчертава се, че натискът за постоянно високо представяне, рискът от контузии, нестабилната професионална среда и негативният медиен фон често водят до емоционална претовареност, тревожност и понижено усещане за благополучие.

Докладът очертава ролята на спортния психолог в изграждането на безопасно

пространство за изява и развитие, повишаване на мотивацията, емоционалната устойчивост и аз-ефективността на спортистите, както и в подпомагането на адаптацията на младите състезатели към професионалния спорт. Акцент се поставя върху триадата треньор – спортен психолог – състезател, върху работата с лидерите в отбора, укрепването на екипната сплотеност и създаването на приемаща среда за новите играчи. Описани са конкретни направления в консултативната работа: структурирани интервюта, наблюдение на груповата динамика, индивидуални и групови срещи, тренинги за екипност и приемане, както и работа с треньорите за подобряване на комуникацията. Представен е набор от психологически техники (дишане, позитивен вътрешен диалог, майндфулнес, прогресивна релаксация, визуализация) и широко използвани диагностични инструменти в спортната психология (CSAI-2, TEOSQ, PMCSQ-2, PMQ, SPQ, AAT, d2-R). В доклада се аргументира, че при изравнено ниво на физическа, техническа и тактическа подготовка именно психическата устойчивост и психологическата подкрепа често решават изхода на състезанието. Подчертава се нуждата психологическата подготовка да бъде дългосрочна, систематична и интегрирана част от общата тренировъчна програма на елитните спортисти.

2. Ангелова, Д. 2023. *Психологично консултиране на деца и юноши. В сборник: „Интердисциплинарно обучение чрез изкуства, спорт и дигитални технологии, ISBN 978-619-7663-76-1, Пловдивско университетско издателство, Пловдив, с.175-186*

Докладът представя концептуалните, методологичните и практически основи на психологичното консултиране на деца и юноши. Целта е да се систематизират основни концепции, подходи и техники в консултативната работа, както и спецификата на процеса в различен контекст – институционален, образователен и частна практика. Описват се цели, модели и направления на психологичното консултиране (медицинско, педагогическо, диагностично, социално; психодинамично, когнитивно-поведенческо, хуманистично, семейно и групово консултиране). Разглеждат се основните етапи на консултативния процес – първично интервю, установяване на договор, анамнеза, оценка на развитието, формулиране на проблем и избор на интервенция, със специфични акценти при работа с деца и семейства.

Текстът детайлизира съдържанието на първичното интервю, отделните области на развитие (физическо, когнитивно, емоционално, социално), типичните възрастови трудности и значението на привързаността и семейния контекст. Представени са основни техники и подходи – игрова терапия, когнитивно-поведенчески интервенции, семейна

терапия и проективни методи, съобразени с възрастта и възможностите за вербална изява.

Подчертана е централната роля на терапевтичната връзка – качества като емпатия, автентичност, приемане, топлина и надеждност се описват като по-силни предиктори на ефективността от конкретната теоретична школа или техника. Очертани са ключови етични принципи (конфиденциалност, информирано съгласие, граници, супервизия) и се аргументира, че разбирането и обичта към децата, посветеността на каузата и професионалната отговорност са в основата на добрата консултативна практика.

3. Ангелова, Д. 2023 Развитие на позитивни взаимоотношения в детството. Качество на приятелските връзки. В сборник: Психично здраве и процъфтяване през жизнения цикъл (Първа част), Пловдивско университетско издателство, Пловдив, стр.19-28, ISBN 978-619-7663-81-5

Представената статия анализира развитието на позитивните взаимоотношения в детството, като емпирично изследва качеството на приятелските връзки при деца в начална училищна възраст и връзката с психичното благополучие.

Целта е да се проследят развитието и същността на приятелството в детството и да се оцени качеството на приятелските взаимоотношения като форма на позитивни социални отношения, свързани с емоции, когнитивни и идентичност. Теоретичната част разглежда приятелството като контекст за социално, когнитивно и емоционално развитие. При емпиричното изследване е използван въпросникът Friendship Quality Scale (Bukowski, Woivín & Hoza) с 46 твърдения, групирани в субскали и субсубскали, оценяващи пет ключови аспекта: дружба, конфликт, помощ, сигурност и близост, включително баланс във взаимоотношенията. Изследвана е извадка от 60 деца на възраст 9–11 години (равен брой момичета и момчета), като се анализират позитивни и негативни характеристики на приятелствата и тяхната взаимовръзка.

Корелационният анализ показва силна положителна връзка между общия бал по позитивните субскали (дружба, помощ, подкрепа, сигурност, превъзможване на проблеми, близост) и възприятието за качество на приятелството, както и отрицателна връзка с дисбаланс и конфликт. Потвърдена е хипотезата, че в приятелства с преобладаващи позитивни характеристики, децата се чувстват по-приемани от своите връстниците и показват по-високи нива на психично благополучие.

В заключение качествените приятелства в средното детство подпомагат чувството за принадлежност, развиват социалната компетентност, уменията за емоционална

регулация и справяне с конфликти, намаляват тревожността и риска от тормоз. Позитивните приятелски отношения се разглеждат като защитен фактор, който укрепва самооценката и благополучието и може да компенсира неблагоприятни влияния от семейната и училищната среда.

4. Ангелова, Д. 2024. *Приятелството и позитивните отношения като предиктор за благополучие. В Сборник: XXIII Международна научна конференция „Приложна психология и социална практика“, ВСУ „Черноризец Храбър”, ISSN 1314-8397, Университетско издателство, Варна, с. 29-32*

Публикацията разглежда приятелството и позитивните взаимоотношения като ключови предиктори за психично и субективно благополучие в различни етапи от развитието.

Акцентът е върху ролята на близките приятелства за изграждането на чувството за принадлежност, свързаност, емоционална подкрепа и устойчивост при справяне със стрес, трудности и негативни преживявания. Подчертава се, че приятелството подобрява не само психичното здраве и благополучието, но е свързано и с позитивни ефекти върху физическото здраве. Статията описва приятелството като „съкровена връзка“ и олицетворение на идеални човешки качества – доверие, лоялност, щедрост, грижа за благо на другия – в духа на позитивната психология и концепциите за позитивни отношения с другите. Обсъждат се връзките с привързаността, просоциалното поведение, социалната компетентност, емоционалната регулация, аз-концепцията и справянето със социална тревожност. Разглежда се значението на приятелствата в детството и юношеството като контекст за социализация, усвояване на норми, развитие на социални и емоционални умения и прототип за по-късни интимни връзки. Подчертана е ролята на семейството, връстниците и образователните институции в изграждането на умения за живот в общност и позитивни социални отношения.

Докладът свързва позитивните отношения с алтруизъм, емпатия, смисъл и личностно израстване, като подчертава, че усещането за подкрепа и значимост укрепва самооценката и психичното благополучие. Отбелязват се и предизвикателствата на дигиталната епоха, както и ограниченията на онлайн отношенията при изграждането на дълбока взаимност, морална отговорност и трайна свързаност.

5. Ангелова, Д. 2024. *Развитие на емпатията в детството. Позитивни отношения с връстниците и родителите. В Годишник на Педагогически факултет, ПУ „Паисий Хилендарски“, Пловдивско университетско издателство, ISSN28154134, стр. 173-186,*

DOI:10.69085/afp20243173

Статията разглежда в теоретичен план развитието на емпатията в детството и връзката ѝ с позитивните отношения с връстниците и родителите. Емпатията се описва като критично умение за успешно социално и емоционално функциониране, включващо когнитивни и емоционални компоненти – разбиране и съпричастност към преживяванията на другия. Подчертана е ролята на позитивния аз-образ: децата, които се чувстват приети и свързани с другите, по-лесно инициират и поддържат позитивни социални взаимоотношения. Представени са ключови дефиниции за емпатия, като тя се разглежда като многомерен конструкт, обединяващ когнитивна и афективна емпатия. Описват се етапите в развитието на емпатията и връзката ѝ с просоциалното поведение и моралното развитие.

Статията обобщава изследвания, показващи, че родителският стил, качеството на връзката родител–дете и семейната комуникация са положително свързани с емпатията при децата. Подчертава се значението на приятелството като контекст за развитие на емпатия – децата с по-висока емпатия имат по-висок статус сред връстниците, проявяват повече просоциално поведение и използват по-конструктивни стратегии за справяне в конфликти. Емпатията се очертава като резултат от взаимодействието между генетични, невро-биологични и социални фактори, с ключова функция в развитието на междуличностната чувствителност. Подчертава се необходимостта от целенасочено развитие на емпатията в семейна среда, чрез образователни практики и социални дейности за изграждане на позитивни отношения и психично благополучие.

6. Ангелова, Д. и Добрева, А. 2024. Изследване на приятелството и емоционалната привързаност към връстници в юношеска възраст. В сборник: *Интердисциплинарна научна конференция „40 години Педагогически факултет – традиции и новаторство“*, ISBN 978-619-7768-12-1, Пловдивско университетско издателство, с. 297–306.

Докладът представя пилотно емпирично изследване на приятелството и емоционалната привързаност към връстници при юноши на 14–17 години, с акцент върху ролята им за психичното благополучие. Целта е да се изследват аспектите на приятелството и привързаността в юношеска възраст, като се проследи как ранната привързаност към родителите влияе върху отношенията с връстници и близки приятели. Теоретичната рамка стъпва върху теорията за привързаността и последващи изследвания, които показват, че качеството на ранните връзки влияе върху способността за емоционално свързване и ефективна социална интеракция през юношеството.

Използван е въпросникът за привързаност към връстници (Peer Attachment Questionnaire), част от Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA), който оценява три измерения: взаимно доверие, качество на общуването, гняв и отчуждение. Извадката включва 50 юноши (момичета и момчета) на възраст 14–17 години, като предмет на анализ са възприятията им за позитивните и негативните, афективни и когнитивни аспекти на връзките с близки приятели. Проверява се хипотезата за силна връзка между доверието и качествено общуване и съответно слаба зависимост между отчуждението и взаимното доверие. Резултатите подкрепят допускането, че когато приятелите се възприемат като източник на психологическа сигурност (доверие и пълноценно общуване), юношите разполагат с повече вътрешни ресурси за справяне и по-висока позитивна самооценка, докато преживяването на гняв и отчуждение се свързва с по-слаба емоционална привързаност.

В заключение се подчертава, че качествените приятелства в юношеството осигуряват контекст за социално учене, развитие на емоционална и социална компетентност, чувство за принадлежност и защита от рискови влияния. Способността за емоционално свързване и поддържане на доверителни отношения с връстници се разглежда като едно от най-ценните умения, формирани през този период, с дългосрочни отражения върху личностното и емоционалното развитие.

7. Ангелова, Д. 2024. Increasing emotional and social competence through building positive relationships in early childhood. – В сборник: Известия на съюза на учените – 20-та Национална конференция с международно участие „Образователни технологии, Технически университет – София, ISSN: 1311 2864, volume 39 (1). 94-99 2024 ISSN: 1311 2864, том 39 (1), с.94 -99

Статията разглежда как позитивните взаимоотношения в ранното детство подпомагат развитието на емоционалната и социалната компетентност и свързаното с тях благополучие. Развитието на емоционална и социална компетентност се описва като ключово за удовлетворяване нуждата от общуване, взаимодействие и самоосъзнаване, както и за справяне с изискванията на съвременния дигитален свят. Позитивните и приятелски отношения с връстници са представени като необходима социализираща среда, в която се формират умения като саморегулация, просоциално поведение, решаване на проблеми и адекватен емоционален отклик. Емоционалната и социалната компетентност се операционализират чрез три компонента – удовлетвореност на психологичните нужди (автономност, компетентност, свързаност), автономна мотивация

и поведение, които заедно оформят процес на компетентно функциониране. Описани са пет основни области: саморефлексия, саморегулация, социално съзнание, умения за пълноценни взаимоотношения и отговорно вземане на решения, свързани с емоционалната интелигентност и социалната компетентност. Статията проследява възрастови особености в развитието на социалната компетентност – от ранните взаимодействия с родител до формирането на първи приятелства и усложняването на отношенията в училищна възраст. Подчертава се, че семейството и връстниците са решаващи фактори: родителските практики и моделите на игра влияят върху социалната дружелюбност, а приятелствата предоставят контекст за развитие на сътрудничество, справедливост и регулация на емоциите.

Представен е въпросникът Socio-Emotional Competence Questionnaire (SECQ), насочен към ученици от 3 до 12 клас, който измерва петте области на социално-емоционална компетентност чрез 25 твърдения, оценявани по 6-степенна скала. Примерните айтеми обхващат самосъзнание, социално съзнание, саморегулация, управление на взаимоотношенията и отговорно вземане на решения, като инструментът е чувствителен към възрастови промени и пригоден за образователни среди.

В заключение изводите са, че успешното включване в приятелски групи изгражда позитивен аз-образ, стабилна самооценка и интерперсонална чувствителност в ранните етапи на детското развитие. Позитивните взаимоотношения и приятелствата предоставят уникална среда за усвояване и укрепване на умения като ефективна комуникация, саморегулация, спазване на правила и граници, конструктивно решаване на конфликти и уверено, уважително поведение.

8. Ангелова, Д. 2024. Общуване и приятелски отношения във виртуална среда. В годишно научно-методическо списание: XV Научно-практически образователен форум „Иновации в обучението и познавателното развитие“, Бургас, vol. 15/2024, ISSUE 2. ISSN 1314-1791 (PRINT), ISSN 2535-1214 (ONLINE), с. 46-49

В представения доклад се анализира общуването и приятелските отношения във виртуална среда, със специален фокус върху детството и юношеството и влиянието на онлайн контактите върху психичното благополучие. Подчертава се значението на стабилните, позитивни приятелства за самооценката, емоционалната регулация, емпатията и протективната функция спрямо тревожност, самота, депресивни симптоми и виктимизация. На този фон се разглежда как социалните мрежи и онлайн комуникацията променят начина на свързване – виртуалните приятелства са по-чести и

глобални, но също така са и по-повърхностни поради липса на достатъчна емоционална свързаност и доверие.

Използват се интерперсоналната теория, теорията за привързаността и теорията за социалната идентичност, за да се обяснят нуждата от принадлежност, значението на ранната привързаност и ролята на социалните групи за изграждането на личността. Позитивните връзки с връстниците се представят като нормативна потребност и ключов социализиращ и защитен фактор. Обсъждат се рискове, свързани с прекомерната употреба на социални мрежи: поведенческа зависимост, изместване на реалните контакти, негативно влияние върху ученето, семейните отношения, хобитата и спорта, както и върху възприятията за образа на тялото, особено при юношите. Посочват се механизми като социално сравнение, интернализация на „идеален“ външен вид, самообективизация и търсене на одобрение онлайн, които повишават риска от ниско самочувствие и депресивни симптоми.

Въпреки доминиращите негативни ефекти, се описват и позитивни влияния – за част от юношите виртуалната среда има компенсаторна функция, намалява тревожността и улеснява чувството за близост със съществуващи приятели, особено при социално тревожни младежи. Ефектите са по-скоро положителни, когато общуването онлайн е основно с реални, познати приятели, а не с непознати, и когато дигиталните технологии допълват, а не заменят контактите лице в лице.

Обобщаващите акценти сочат, че виртуалното пространство предлага бърза и лесна комуникация, но не може да замени напълно пълноценните приятелски отношения лице в лице, които са ключови за развитие на емпатия, междуличностна чувствителност и дълбока емоционална свързаност. Необходим е балансиран подход, който да минимизира рисковете от зависимост и негативно телесно самовъзприятие и да използва потенциала на онлайн общуването като ресурс за подкрепа и включване.

9. Ангелова, Д. и Ангелова, В. 2024. Професионална етика, принципи и стандарти в практиката на психолога и социалния работник в системата на предучилищното и училищното образование. В сборник: „Педагогическото образование – традиции и съвременност“, ISSN 2534-9317 за Международна научна конференция „Педагогическото образование – традиции и съвременност“. ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", с. 162-168

Докладът разглежда необходимостта от ясна професионално-етична рамка за работата на психолога и социалния работник в системата на предучилищното и училищното

образование. Аргументира се нуждата от унифицирана нормативна регулация на етичните принципи, тъй като законодателството акцентира главно върху професионалната подготовка, а ежедневната практика поставя сложни въпроси за конфиденциалност, доверие, граници и отговорност. Подчертава се, че училищната среда концентрира множество социални проблеми (насилие, пренебрежение, бедност, неграмотност), което прави ролята на психолога и социалния работник ключова за подкрепата на деца, учители и семейства.

Описана е общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие и мястото на психолога, педагогическия съветник и социалния работник в екипа за подкрепа. Детайлно са представени направленията на психологическата оценка (здравословно, емоционално-социално, когнитивно, езиково развитие, семейни отношения) и използвани стандартизирани инструменти (напр. DP-3, WISC-IV, Conners 3, CARS2), както и функциите на социалната работа като допълваща и медиаторска спрямо семейството, училището и социалните служби.

Докладът се опира на Етичния кодекс на Дружеството на психолозите в България и извежда основни принципи: зачитане на достойнството и правата на личността, конфиденциалност, информирано и доброволно съгласие, уважение към индивидуалните различия, избягване на дискриминация и вреда, граници на компетентността, продължаващо професионално развитие, почтеност и разрешаване на етични дилеми. Акцентира се и върху личната етика – необходимост от саморефлексия, осъзнаване на собствените ограничения, избягване на свръхобгрижване, подценяване или отхвърляне на клиента, зависимости и двойствени отношения.

Представени са принципите на Международната федерация по социална работа и българския Етичен кодекс на служителите, предоставящи социални услуги, които задават стандарти за професионално поведение, защита на клиента и обществен интерес. В заключение се посочва, че в училищен контекст етиката е свързана не само с нормативни документи, а и с ценностна ориентация, хуманистична нагласа и способност за междуинституционално взаимодействие.

10. Манева, Г., Ангелова, Д. 2024. Социално-педагогическо консултиране с цел развитие на позитивни отношения сред децата. В сборник: „Социалната работа в променящия се свят – образование, изследвания, политики и практики“, София: Българска асоциация за образование по социална работа, ISBN 978-619-92882-1-4

Публикацията представя социално-педагогическото консултиране като важен подход за

развитие и укрепване на позитивните взаимоотношения и социалните умения сред децата. Положителните, основани на доверие отношения между деца и юноши се разглеждат като предиктор за благополучие, удовлетвореност и богат репертоар от социални умения, включително комуникация, емоционална близост и емпатия. Социалната среда и връстниците, редом със семейството и училището, се описват като ключови социализиращи фактори, които влияят върху емоционалното и когнитивното развитие.

Социално-педагогическото консултиране се определя като самостоятелна форма на социално-педагогическа работа, включваща психологически и педагогически техники за съзнателна промяна в поведението и социалното функциониране. То представлява двустранен процес на взаимодействие, който съчетава информиране, ориентиране, учене и подкрепа и повишава нивото на съзнателно функциониране и социална компетентност на детето. Подчертава се, че най-ефективна за преодоляване на трудности и развиване на ресурси е партньорската позиция и използването на обратна връзка, ролеви ситуации и тренинг за социални умения.

Статията акцентира върху формирането на умения за доверие, емпатия и съчувствие при деца с поведенчески трудности, като ключова задача на консултирането. В заключение основен извод е, че социално-педагогическото консултиране е ключов инструмент за развитие и затвърждаване на позитивни отношения и социални умения сред децата.

11. Ангелова, Д. 2024. Развитие на позитивна среда за млади таланти в спорта. В сборник: „Педагогическото образование – традиции и съвременност“, XI международна научна конференция Велико Търново. 2024. ISSN 2534-9317. ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", с. 509-512

Докладът предлага теоретичен преглед на факторите, които подпомагат развитието на млади спортни таланти, с акцент върху позитивната социално-психологическа среда и ролята на взаимоотношенията треньор–състезател. Спортът се разглежда като уникален контекст за формиране на отговорност, самоувереност, автономност, дисциплина, загриженост за другия, екипно мислене и чувство за принадлежност, като се подчертава значението на подкрепящите отношения с треньори, родители и връстници за благополучието и мотивацията на юношите. Анализира се ключовият принос на треньора – не само като технически експерт, а и като лидер, който чрез ментален тренинг, конструктивна обратна връзка и ефективна комуникация влияе върху саморегулацията, увереността и емоционалната устойчивост на спортистите, включително в партньорство

със спортен психолог. Представен е и Talent Development Environment Questionnaire (Martindale et al., 2010), който очертава основни измерения на благоприятната среда за развитие на талант (дългосрочен фокус, качествена подготовка, комуникация, разбиране на спортиста, мрежа за подкрепа, предизвикателна и подкрепяща среда) и се предлага като формиращ инструмент за оценка и усъвършенстване на практиките в младежкия спорт.

12. Ангелова, Д. 2025. Приятелските отношения – фактор за позитивно развитие и благополучие. В сборник: "Педагогическото образование - традиции и съвременност" XII международна научна конференция, 2025, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ , Велико Търново, ISSN 2534-9317, стр.154-158

Представената публикация анализира приятелските отношения като централен психологически и социален ресурс, който подпомага позитивното развитие и благополучието в детството и юношеството, и ги вписва в съвременните рамки на позитивната психология и теорията на привързаността. Приятелството се разглежда като специфичен тип близки, реципрочни взаимоотношения, характеризирани с емоционална подкрепа, доверие, лоялност и взаимопомощ, които надхвърлят обикновените контакти с връстници. Теоретичният анализ свързва приятелските връзки с концепции като позитивно функциониране, психично благополучие и защитни фактори в развитието, подчертавайки, че качеството на връзката е по-важно от количеството социални контакти.

Докладът очертава ключови функции на приятелството. Систематизирани са емпирични данни, според които високото качество на приятелските отношения се свързва с по-висока самооценка, по-добра емоционална регулация, по-ниски нива на тревожност, депресивност и самота и по-добра училищна адаптация. Приятелствата действат като буфер спрямо стресови събития и рискови фактори (семеино напрежение, училищен тормоз, преходи между образователни степени), като осигуряват опора, модели за справяне и валидиране на преживяванията.

Особен акцент се поставя върху разграничението между позитивни и негативни характеристики на приятелствата – подкрепа, близост, сигурност и конструктивно решаване на конфликти срещу ревност, доминация, враждебност и изключване. Поддържа се тезата, че именно балансът, в който позитивните характеристики доминират над негативните, предсказва по-високо ниво на приемане от връстниците и по-устойчиво психично благополучие, докато конфликтните и асиметрични приятелства

могат да имат рисков ефект. Докладът проследява как разбирането за приятелство се трансформира по възраст: от ориентация към споделени дейности и физическа близост (детство) към доверие, интимност, лоялност и дълбока емоционална ангажираност (юношество). Отбелязват се и възможни полови различия – например по-висок акцент върху емоционалната близост и споделянето в приятелствата при момичетата, спрямо по-голяма ориентация към съвместни активности и групови взаимодействия при момчетата.

13. Ангелова, Д. 2025. Развитие на позитивна образователна среда. В сборник: "Педагогическото образование - традиции и съвременност" XII международна научна конференция, 2025, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, Велико Търново, ISSN 2534-9317, стр.159-164

Докладът представя теоретични модели, емпирични основания и добри практики за изграждане на позитивна образователна среда, която подкрепя психичното благополучие, социалната интеграция и академичните постижения на децата и учениците. Нарастващият брой деца с психични и здравни затруднения, както и необходимостта от превенция на насилието и ранното отпадане, налагат цялостен подход към училищната политика, който интегрира благополучието с образователните цели. Акцентира се, че образователните институции имат критична роля за психосоциалното развитие, а ефективното сътрудничество между училище, семейство и социални организации е основа за позитивна и стимулираща среда.

Представен е моделът на Ryff за психично благополучие, включващ шест основни компонента: позитивни отношения с другите, автономност, управление на средата, личностен растеж, целепологане и себевъзприятие. Моделът служи като рамка за позитивно образование, което поставя в центъра не само академичните знания, но и развитието на силните страни на характера, социално-емоционалните способности, интегрирането на семейството и извънучилищните дейности, както и рефлексията върху „благоденстващия живот“. Докладът разглежда и модела на Konu & Rimpelä, базиран на социологическата теория за благосъстоянието.

Училищната удовлетвореност се разглежда като индикатор за психологически здравословна среда, характеризираща се с подкрепа, сигурност, социална ангажираност, възможност за избор, уважение и справедливо управление на конфликти. Високата училищна удовлетвореност се асоциира с по-добра адаптация, самочувствие, мотивация и намалено рисково поведение, което подчертава значението за ангажираност на

учениците в процеса на вземане на решения и ученическото самоуправление.

Представена е водещата рамка CASEL, обхващаща пет фундаментални компетенции: самосъзнание, самоуправление, социална осъзнатост, умения за взаимоотношения и отговорно вземане на решения. SEL е процес, чрез който ученици и възрастни усвояват и прилагат знания, умения и нагласи за здравословна идентичност, емоционална регулация, емпатия, изграждане на подкрепящи отношения и етично вземане на решения. Докладът отбелязва и някои добри практики, които интегрират модела на позитивното образование с фокус върху позитивна атмосфера, удовлетворение от ученето, силни страни на личността и активно участие на ученици, учители и родители. В заключение се подчертава, че позитивната образователна среда трябва да надгражда академичното развитие и да бъде разглеждана като контекст за живот, развитие на социални умения, емоционална компетентност и приятелства. Изграждането на позитивна училищна култура е дългосрочен процес, изискващ ангажираност на всички страни и стремеж към оптимално благоприятна среда за развитие на децата и учениците.

14. Ангелова, Д., 2025. Ролята на училищния психолог в прилагането на подхода за позитивно образование. В сборник: Креативност и наука в действие: мултидисциплинарни изследвания и обучение за бъдещето, ISBN 978-619-7768-45-9, Пловдив: УИ „Паусий Хилендарски“, стр.231-242

Докладът разглежда ролята на училищния психолог като ключов вътрешен ресурс за устойчиво прилагане на подхода на позитивното образование, насочен към подобряване на психичното здраве, благополучието и академичните постижения на учениците.

Позитивното образование се дефинира като подход, който интегрира академичното учене със силните страни, благополучието и социално-емоционалните умения. Училищният психолог е представен като фигура, която координира взаимодействието между училище, семейство и институции и може да бъде лидер във въвеждането на позитивни програми и интервенции на ниво училищна общност.

В статията са обобщени няколко основни модела за позитивно образование. Описани са основните функции и дейности на психолога в училище: превенция, диагностика, консултиране, оценка на потребности, интервенции при академични, поведенчески и емоционални трудности, работа по превенция на агресията и посредничество между дете, семейство, училище и други институции. Посочват се и модели, които подчертават ранното идентифициране на обучителни и социални трудности, формиране на позитивно отношение към училището и изграждане на балансиран начин на живот.

Систематизирани са данни, според които позитивните психологически и когнитивно-поведенчески интервенции (упражнения за благодарност, развитие на силни страни, рефлексия) водят до редуциране на стреса и депресивната симптоматика, повишаване на самооценката, мотивацията и академичната успеваемост. Подчертава се, че интервенциите са най-ефективни, когато са интегрирани в системни програми, подкрепяни от училищния психолог, а не прилагани като изолирани единични дейности. Разгледани са австралийски и американски модели, в които позитивното образование се развива чрез национални стратегии, професионални стандарти, силна изследователска база и общностна подкрепа, включително инициативи за интегриране на позитивни подходи в училищното консултиране. В заключение се подчертава, че позитивното образование значително обогатява практиката на училищните психолози, като предоставя научно обосновани рамки и инструменти за насърчаване на благополучието, мотивацията и устойчивостта на учениците. Училищният психолог, в ролята си на консултант, медиатор и инициатор на програми, е централна фигура за изграждане на подкрепяща, доверителна и ангажираща училищна среда, в която всеки ученик да има възможност за развитие на положителни качества и резилианс.

Дата: 09.01.2026 г.

Гр. Пловдив

Изготвил: гл. ас. д-р Диляна Ангелова

(.....)